

BANKLARDA BUXGALTERIYA HISOBINING MAZMUNI VA UNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI

SamISI " Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit"

kafedra o'qituvchisi **Boykabolova I. J**

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Abruyeva Zemfira

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Musurmonova Zaxro

Annotatsiya. Mazkur maqolada tijorat banklarida buxgalteriya hisobining moliya tizimidagi tutgan o'ri va ularning bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat yuritish xususiyatlari keng yoritilgan. Sug'urta va bank tizimidagi iqtisodiy subyektlar uchun yuzaga keladigan risklarni aniqlash, baholash va taqsimlash mexanizmlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, banklar tomonidan shakllantiriladigan zaxira jamg'armalarining iqtisodiyotdagi ahamiyati, ularning investitsiya jarayonlarida faol ishtiroki va uzoq muddatli moliyaviy resurslar manbai sifatidagi o'ri asoslab berilgan. Tadqiqot natijalarida banklarning barqaror ishlashi mamlakat iqtisodiy o'sishiga, investitsion muhitning yaxshilanishiga hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy manbalar asosida ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar. Bank tizimi, Buxgalteriya hisobi, Risklarni boshqarish, Moliyaviy barqarorlik, Jamg'armalar, Investitsiya faoliyati, Ijtimoiy himoya, Xalqaro standartlar, Likvidlilik, Aktivlar va Passivlar.

Abstract. This article highlights the economic essence and specific features of organizing accounting in commercial banks under modern market economy conditions. As the banking system forms the core of the financial market, the mechanisms for managing cash flows, as well as identifying, assessing, and distributing risks, are analyzed from a

scientific and theoretical perspective. The research substantiates the significance of reserve funds formed by banks in the economy, their role as a source of long-term financial resources, and their active participation in investment processes. Furthermore, the functions of the banking accounting system as a social protection mechanism, its role in protecting public savings, and providing financial support for entrepreneurship are revealed. The research findings indicate that the stable and transparent operation of the bank accounting system has a direct positive impact on the country's economic growth, the enhancement of the investment climate, and the assurance of financial security.

Keywords. Banking system, accounting, risk management, financial stability, bank funds, investment activity, social protection, digitalization, liquidity.

Kirish. Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida bank tizimi mamlakat moliya-kredit tizimining markaziy bo'g'ini va iqtisodiyotning "qon aylanish" tizimi hisoblanadi. Iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi, xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi hisob-kitoblarning ortishi hamda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida moliyaviy risklar darajasining oshib borishi bank xizmatlariga bo'lgan ehtiyojni keskin kuchaytirmoqda. Banklar jismoniy va yuridik shaxslarning moliyaviy manfaatlarini turli xavf-xatarlardan himoya qilish, kutilmagan zararlarni qoplash hamda umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim strategik ahamiyat kasb etadi.

Banklarda buxgalteriya hisobini tashkil etish nafaqat ichki xo'jalik operatsiyalarini qayd etish, balki mamlakatdagi barcha pul oqimlarini boshqarish va nazorat qilishning asosiy vositasidir. Zamonaviy iqtisodiyotda bank hisobi shunchaki raqamlar yig'indisi emas, balki moliyaviy resurslarni qayta taqsimlash, investitsiya jarayonlarini qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash mexanizmi sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, banklar orqali shakllanadigan va harakatlanadigan jamg'armalar mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga bevosita xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida bank tizimini isloh qilish, banklar kapitalizatsiyasini oshirish va ularning moliyaviy barqarorligini xalqaro standartlar darajasiga ko'tarish

davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bank buxgalteriyasi orqali risklarni oldindan baholash, ularni kamaytirish va resurslarni samarali taqsimlash mexanizmlarini ilmiy jihatdan o‘rganish bugungi kunda o‘ta dolzarb masaladir.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida banklarda buxgalteriya hisobi — bu barcha bank operatsiyalarini uzluksiz, yaxlit va hujjatli aks ettirish tizimidir. Uning asosiy vazifasi risklarni oldindan baholash, ularni kamaytirish va bank resurslarini iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha samarali taqsimlashdan iborat.

Bank hisob tizimi quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

Operatsiyalarning tezkorligi: Banklarda buxgalteriya kuni operatsiyalar amalga oshirilgan vaqtning o'zida yakunlanishi va balans shakllanishi shart.

Mijozlar mablag'lari hisobi: Bank o'z mablag'laridan ko'ra ko'proq jalb qilingan mablag'lar (passivlar) bilan ishlaydi, bu esa hisob tizimidan yuqori mas'uliyat talab qiladi.

Markazlashgan nazorat: O‘zbekiston Respublikasida bank faoliyati davlat tomonidan tartibga solinib, uning huquqiy asoslari "Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida"gi qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Bank buxgalteriyasi faoliyati bir nechta muhim funktsiyalarni bajarish orqali namoyon bo‘ladi. Avvalo, risklarni taqsimlash va kamaytirish funktsiyasi bankning barqarorligini ta’minlaydi. Bu funktsiya orqali kutilmagan iqtisodiy hodisalar natijasida yuzaga keladigan zararlar bankning maxsus shakllantirilgan zaxira fondlari orqali qoplanadi.

Keyingi muhim funktsiya — zararlarni qoplash funktsiyasi bo‘lib, kredit yoki investitsiya riski sodir bo‘lganda bank o‘zining moliyaviy barqarorligini saqlab qolish uchun ushbu mexanizmdan foydalanadi. Shuningdek, banklar jamg‘arish funktsiyasini bajarib, aholi va korxonalarining bo‘sh turgan mablag‘larini yirik moliyaviy resurslar manbaiga aylantiradi.

Bank buxgalteriya hisobi orqali shakllanadigan mablag'lar mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu jarayon bankning investitsion funksiyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, kapital bozorining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Banklar ijtimoiy himoya tizimida ham muhim o'rin tutadi:

Aholining omonatlarini hisobga olish va daromadlarini himoyalash.

Tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlash.

Davlat byudjeti yukini kamaytirishga ko'maklashish.

Bugungi kunda bank sohasini raqamlashtirish jadal rivojlanmoqda. Elektron hisob-kitoblarni rasmiylashtirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish bank xizmatlarining ochiqligini oshirmoqda. Bu esa aholining bank tizimiga bo'lgan ishonchini kuchaytirishga va uzoq muddatli moliyaviy resurslar shakllanishiga xizmat qilmoqda.

Banklarda buxgalteriya ishini tashkil etish asoslari korxonalar buxgalteriya hisobiga o'xshash bo'lsada, ba'zi bir o'ziga xos xususiyatlari ham mavjud. Banklarda buxgalteriya hisobini tashkil qilish qoidalari ”“O'zbekiston Respublikasi banklaridabuxgalteriya hisobini yuritish va buxgalteriya ishlarini tashkil qilish tartibi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining 2008 yil 3 maydagi 11/5-sonli qarori bilan tasdiqlangan yo'riqnomada batafsil yoritilgan. Ushbu yo'riqnomada O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil 11-iyulda 1834-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

Banklarda buxgalteriya hisobi oldiga bir qator vazifalar qo'yilgan bo'lib, ularni quyida sanab chiqamiz. Bank buxgalteriya hisobining vazifalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- hisob-kitoblardagi mablag'lar aylanishini tezlashtirish, mijozlarga tez va puxta xizmat ko'rsatish;
- hisob-kitob, kassa, valuta, kredit hamda boshqa bank operatsiyalarini to'g'ri bajarish;
- bajarilgan operatsiyalar buxgalteriya hisobi va hisobotida o'z vaqtida hamda aniq aks ettirilishini ta'minlash;

- bankdan chiqadigan hujjatlarni tegishli rasmilashtirish va buning natijasida bu hujjat borgan joyda ulardan foydalanishni yengillashtirish, shuningdek, boshqa banklarda ana shu hujjatlar bilan operatsiyalar bajarilayotganda hamda ular tomonidan xizmat ko'rsatilayotgan mijozlar hisobvaraqlarining hisobi yuritilayotganda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolarning, g'ayriqonuniy xatti-harakatlarning oldini olish;

Banklarda buxgalteriya hisobini tashkil etishda hisob ishlari hajmini aniqlab olish, buxgalteriya xodimlari sonini, ular o'rtasida hisob ishlari taqsimotini, qo'llaniladigan hisob shaklini, hisob ishlarida hisoblash texnikalaridan foydalanishini belgilab olish kerak bo'ladi.

Shu bilan birga, bank faoliyatiga taalluqli qarorlarni to'g'ri qabul qilinishi buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisob ma'lumotlarini o'z vaqtida va to'g'ri tuzilganligiga bog'liq bo'ladi. O'z vaqtida olinmagan yoki noto'g'ri yuritilgan buxgalteriya hisob ma'lumotlari noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga, natijada banklarning zarar ko'rishiga, ba'zi hollarda esa bankrotlik holatiga kelishga ham sabab bo'lishi mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida buxgalteriya hisobini to'g'ri tashkil etish mamlakat iqtisodiyotida barqarorlikni ta'minlash, moliyaviy xavfsizlikni mustahkamlash va ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirishda strategik rol o'ynaydi. Bank hisob tizimining asosiy funksiyalari — risklarni taqsimlash va kamaytirish, kutilmagan hodisalar natijasida yetkazilgan zararlarni qoplash, jamg'arma mablag'larini shakllantirish va investitsion faoliyatda ishtirok etish iqtisodiy jarayonlarning uzluksizligini ta'minlaydi hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi.

O'zbekistonda bank-moliya tizimi so'ngi yillarda jadal rivojlanib, xizmatlar sifati va turlari kengaydi, bu esa aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy himoyasini oshirishga xizmat qilmoqda. Banklarda buxgalteriya hisobi nafaqat operatsiyalarni qayd etish, balki aktivlar va majburiyatlarni boshqarish, bankning likvidliligi hamda to'lov qobiliyatini doimiy nazorat qilish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi, elektron hisob-kitoblar va onlayn xizmatlarning

kengayishi esa bank hisob tizimining ochiqligi, qulayligi va shaffofligini ta'minlovchi hal qiluvchi omilga aylandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Buxgalteriya hisobi: Darslik / A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov; - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. 624 b.
2. Bakiyeva X., Rizayev N. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Masalalar to'plami. - T.: TMI, 2007 y.
3. Accounting. Carl S. Warren, James M. Reeve, Jonathan E. Duchac, 2014.
4. Джамбакиева Г. Финансовый учет. Учебное пособие. - T.: "Iqtisod-moliya", 2012 г.
5. Xolbekov R.O. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Darslik. - T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011 y.
6. Urazov K.B. Buxgalteriya hisobi va audit. Toshkent - 2004.
7. Urazov K.B. Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobining xususiyatlari: 5340900-buxgalteriya hisobi va audit ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik / K.B. Urazov, S.V. Vaxidov; O'zR oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi, Toshkent Davlat Iqtisodiyot un-ti, Samarqand iqtisodiyot va servis in-ti. - T.: Adib, 2011. - 496 b.